

Inleiding

In de week dat ik deze inleiding schrijf, sloot boekhandelsketen Polare zijn eenentwintig winkels in Nederland. ‘Het begin van het einde’, volgens sommigen. ‘Een heroriëntatie’, hopen anderen. Het is kenmerkend voor de stemming in de Nederlandstalige boekenwereld. Dat er iets aan de hand is, is zeker. Jaar na jaar daalt de boekverkoop. Een steeds groter deel van de omzet is afkomstig van een steeds kleiner aantal titels – titels die ook steeds minder literair zijn. Het woord ‘titelreductie’ eechoot door de gangen van vele uitgeverijen. Tegelijkertijd is er steeds minder subsidie beschikbaar voor schrijvers en literaire tijdschriften die het hoofd niet boven water kunnen houden met hun verkoop alleen.

En toch... Er klinken ook andere geluiden. Terwijl het kabinet-Rutte I eigenhandig de literaire tijdschriften de nek om leek te draaien door de subsidie te decimeren, begonnen een paar jonge honden een eigen tijdschrift, met geld dat ze ophaalden onder sympathisanten. De eerste editie van dit blad, *Das Magazin*, was binnen een paar weken uitverkocht. Hetzelfde geldt voor de feesten en manifestaties die de redactie organiseert.

Tegenover al het gesomber over het boekenvak zou ik daarom het volgende willen stellen: misschien gaat het niet zozeer slecht als wel anders. Uitgeverijen zoeken naar nieuwe manieren om hun publiek te bereiken. Ook de manier waarop ze nieuw talent scouten verandert: het is niet langer de stapel ongevraagde inzendingen waaruit ze de mooiste nieuwe stemmen filteren, maar ze volgen wedstrijden als *Write Now!*, lezen Twitter-berichten van aspirant-auteurs, houden via bevriende schrijvers en redacteurs bij of zich interessante talenten bevinden onder de alumni van schrijfopleidingen en keuren het aanbod van de drie literaire agentschappen

die Nederland inmiddels rijk is. Schrijvers wachten op hun beurt niet eindeloos tot ze ontdekt worden, maar geven hun werk zelf uit als e-boek of via printing on demand (POD). Zelfs het echte uitgeven in eigen beheer lijkt aan een hernieuwde opmars bezig – af en toe met een verrassend succes, zoals je zult lezen in hoofdstuk 13. Wat daarbij helpt is dat Bol.com – in navolging van Amazon – zijn site heeft opengesteld voor dergelijke uitgaves. Sterker nog: het is samen met een aantal reguliere uitgevers zelf een printing-on-demanduitgeverij begonnen.

Met deze zevende editie van het *Handboek voor schrijvers* wil ik je wegwijs maken in deze veranderende wereld. Over het schrijven zelf zal ik het daarbij niet hebben; daar zijn al genoeg geweldige boeken over verschenen (zoals de Schrijfbibliotheek van Atlas Contact laat zien waarin dit handboek verschijnt). Wel vertel ik je over alles om het schrijven heen. In het eerste deel van dit boek, ‘Leren schrijven’, lees je wat je allemaal kunt doen om een betere schrijver te worden – van leren omgaan met feedback, cursussen volgen en een schrijfgroep vormen tot aan wedstrijden meedoen, met een manuscriptbeoordelaar of schrijfcoach werken en een schrijfopleiding volgen. Van die laatste zijn er trouwens steeds meer: ik telde bij de research voor dit handboek drie hbo-opleidingen – waaronder de nieuwe studie Creative writing aan de ARTEZ hogeschool voor de kunsten in Arnhem – en maar liefst zeven particuliere opleidingen.

Het tweede deel van dit boek, ‘Publiceren’, gaat over alle mogelijkheden die tot je beschikking staan om je werk met je lezers te delen. Van het plaatsen van korte fragmenten op je Facebookpagina en publiceren in literaire tijdschriften tot printing on demand, uitgeven in eigen beheer en het verspreiden van je werk als e-boek (aan dat laatste wijd ik een geheel nieuw hoofdstuk). In dit deel lees je uiteraard ook over de reguliere uitgeverij. Hoe kies je de uitgeverij die het best bij je past, hoe benader je die en wat gebeurt er allemaal met je boek voor het uitkomt?

Het derde en laatste deel van dit boek, ‘Leven als schrijver’, gaat over de zaken die belangrijk worden nadat je eerste boek is verschenen (of: nadat je je eerste boek hebt doen verschijnen). Hoe

ga je om met recensies? Wanneer begin je aan je tweede boek? Hoe voorzie je in je levensonderhoud als schrijver? En hoe zorg je dat je lezers weten dat je boek er is? Want zelfs als je bij een reguliere uitgeverij onderdak hebt gevonden, is ook wat boekpromotie betreft het devies tegenwoordig: zelf doen!

Dat dit *Handboek voor schrijvers* je zal helpen je eigen stem te doen klinken in de veranderende boekenwereld, dat is wat ik hoop.

DEEL I

LEREN SCHRIJVEN

Netheid een 6, ijver een 8

HOE GOED IS JE SCHRIJFWERK?

Je bent serieus met schrijven bezig. Je wilt zo goed mogelijk worden en dan waarschijnlijk een publiek zoeken, of dat nou via een reguliere uitgeverij is, met een POD-uitgave of met een in kleine kring verspreid e-boek. Maar hoe pak je dat aan: zo goed mogelijk worden? Waar begin je? De eerste stap is erachter komen hoe goed je op dit moment bent en waar je nog aan kunt werken.

Vrijdagavond; de talentenjacht *The Voice of Holland* is op televisie. Een zanger met de naam Arno Kolenbrander heeft net voor een vierkoppige jury auditie gedaan met het nummer ‘This is what it feels like’. ‘Je hebt een musicalachtige manier van zingen, met van die lange noten die netjes zijn afgemaakt. Dan gaat zingen over techniek, maar ik ben meer “van het hart”. Het vibrato in je stem sprak me ook niet zo aan,’ zegt ‘coach’ Ilse DeLange. ‘Wat Ilse zegt is helemaal waar,’ voegt Marco Borsato, een van de andere juryleden, eraan toe. ‘Vibrato is een prachtig wapen, maar je moet het wel doseren. Als je het met de helft had teruggebracht, dan was het prachtig geweest. Nu was het gewoon te veel.’

Zou het niet mooi zijn als er ook zo’n soort talentenjacht voor beginnende schrijvers was? Dan weet je meteen waar je staat en aan welke technieken je nog mag schaven: minder vibrato en meer vanuit het hart zingen; minder ‘benoemen’ en meer in scènes schrijven.

Als schrijver moet je veel kunnen. Je moet snappen hoe verhalen werken, over de nodige taalvaardigheid beschikken en kennis hebben van allerhande schrijftechnieken. Het slechte nieuws is dat het soms jaren duurt voordat je al die facetten van het schrijven

volledig ontwikkeld hebt. Vrijwel niemand schrijft meteen al een vlekkeloos verhaal of gedicht. Het goede nieuws is dat het kan: je ontwikkelen als schrijver. De eerste stap in dat proces is dat je eerlijk durft te zijn over je eigen vaardigheden: hoe goed ben je? Wat beheers je al wel en wat kun je nog ontwikkelen? Waar sta je als je jezelf vergelijkt met andere schrijvers of dichters?

Wanneer je nog niet zo lang met schrijven bezig bent, is het soms moeilijk een antwoord op deze vragen te vinden. Wat daarbij natuurlijk kan helpen is de feedback van andere mensen op je werk (waarover later meer), maar als je slim bent probeer je eerst zelf zo veel mogelijk eigenschappen te ontwikkelen waarmee je je eigen werk kunt beoordelen.

Leer lezen als een schrijver

Schrijven is lezen. Je krijgt nooit een gevoel voor hoe verhalen werken, wat je als dichter met beelden kunt doen of hoe je als non-fictieauteur een spanningsboog kunt opzetten als je zelf niet leest. Lezen helpt je bovendien om je genre goed te leren kennen en te begrijpen wat de conventies, de trucjes en de clichés zijn. Dit is belangrijk als je chicklits, thrillers of erotica en dergelijke schrijft, maar ook als je werkt aan ‘gewone’ romans, gedichten en toneelstukken.

Lees dus zo veel mogelijk. Uiteraard boeken van het genre dat je zelf beoefent of wilt beoefenen – het is immers belangrijk dat je jezelf in een traditie leert plaatsen en snapt wat de lezers van een boek als het jouwe verwachten. Maar lees ook andere genres en ook buiten je smaak. Zoals schrijfdocent en schrijfcoach Jeanet van Omme ooit zei: ‘Het kan zijn dat je Reve niks vindt, omdat je niet houdt van zijn ironie of van zijn onderwerpkeuze. Maar zijn boeken hebben wél kwaliteit. Je mag Vasalis afwijzen, maar de kwaliteit van haar gedichten staat buiten kijf. Misschien heb je een hekel aan het proza van Arnon Grunberg, maar de man kan wél schrijven.’

Eigenlijk moet je als beginnend schrijver opnieuw leren lezen, namelijk niet als toevallige lezer, die zich het liefst laat meeslepen door een vertelling of mooie beelden, maar als lezer met het oog

CURSUS 'LITERAIR LEZEN'

Op de website van de Open Universiteit staat een cursus 'Literair lezen'. In vier lessen leer je hoe je verhalende teksten kunt analyseren en interpreteren. Er wordt onder andere ingegaan op het vertelperspectief, de structuur van teksten en spanningsopbouw.

De cursus is gratis te downloaden via www.ou.nl/eCache/DEF/2/19/979.html.

van een schrijver. Als 'lezende schrijver' (of 'schrijvende lezer', zo je wilt) wil je net als alle lezers geloven in de illusie die de schrijver of dichter creëert, maar let je tegelijkertijd op hoe die schrijver of dichter dat doet.

Bettina Drion, auteur van de romans *Een doodgewone week* en *Porselein* en het non-fictieboek *Scherven*, leerde tijdens haar studie Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit op een dergelijke manier naar teksten kijken. 'We kregen tijdens de lessen letterkunde allerlei voorbeeldteksten, die we soms zelfs per alinea bekeken en bespraken. Waarom vertraagt de schrijver hier de tijd? Waarom zoomt hij nu in op dit bepaalde personage? Wat doet dat met je als lezer? Hierdoor ben ik de werking van teksten gaan begrijpen, de spelregels. Opeens zag ik: o, dus zo doe je dat als schrijver. Ik had altijd al verhalen in mijn hoofd, maar tijdens die lessen heb ik geleerd hoe ik ze moest vormgeven.'

Recensies, schrijfboeken en interviews

Wie scherper wil leren lezen, kan er veel aan hebben om recensies te bestuderen. Boekbesprekingen in kranten en tijdschriften geven een indicatie van zaken waar professionele lezers op letten. Kijk ook eens op www.recensieweb.nl, boekenkrant.com en www.ezzulia.nl. Verzamel verschillende recensies van een roman of dichtbundel die op je leeslijst staat en bekijk ze pas nadat je het boek zelf hebt gelezen. Vergelijk de conclusies van de recensenten met jouw mening over het boek. Komt je eigen leeservaring overeen met die van de besprekers? Zitten er grote verschillen tussen de recensies onderling? Hoe langer en serieuzer je dit doet, hoe

meer je je bewust zult worden van verschillende vertel- en schrijftechnieken.

De volgende stap is schrijfboeken lezen. Verdiep je in de technieken en de conventies van je eigen genre. Een thriller zonder (potentieel) slachtoffer en/of dader breekt met alle regels, net als een psychologische roman zonder innerlijk conflict. Het kan en mag allemaal, maar wees je bewust van de regels voordat je ze op geniale wijze gaat overtreden. (Meer over schrijfboeken lees je in hoofdstuk 3.)

Ten slotte kan ook het lezen, bekijken of beluisteren van interviews met auteurs over hun schrijfproces en het lezen van boeken van schrijvers over schrijven helpen om inzicht te krijgen in technieken en kwaliteit. Wie in *De wonderen van de heilbot* van Oek de Jong leest dat de schrijver tot vlak voor de deadline van zijn roman *Hokwerda's kind* bleef worstelen met de vraag of de hoofdpersoon haar ex nou zou vermoorden of omgekeerd, snapt beter dat niets tijdens het schrijfproces vastligt. Ook gevierde auteurs blijven kijken naar hun werk en blijven proberen het effect van hun keuzes te begrijpen.

Leer je eigen werk lezen

Als je eenmaal met het oog van een schrijver hebt leren lezen, wordt het makkelijker je eigen teksten met een wat afstandelijker blik te bekijken. Probeer jezelf daarbij steeds te verplaatsen in de positie van je lezers – wie dat ook mogen zijn. Wat je vervolgens kunt doen, is jezelf vragen stellen over je eigen tekst. Gewone vragen die je lezer ook zou kunnen stellen, zoals: ‘Vanwaar al die personages in het eerste hoofdstuk? Waarom meteen al die flashback naar de tijd dat de hoofdpersoon in Leiden studeerde, terwijl dat gegeven er later helemaal niet toe doet? Wordt in het tweede hoofdstuk wel duidelijk dat de hoofdpersoon dit huwelijk helemaal niet wil?’ (Zie verder de kaders ‘Wat kun je, wat kan beter?’ en ‘Tien tips voor het lezen van je eigen werk’.)

Het kan zijn dat je tevreden bent over veel aspecten van je dichtbundel, roman of essay, maar het is aannemelijker dat kijken met de blik van een lezer je nieuwe inzichten zal verschaffen in je werk.

TIEN TIPS VOOR HET LEZEN VAN JE EIGEN WERK

- Leg je werk een tijdje weg. Als het net geschreven is, ligt het nog te vers in je geheugen. Hoe langer de tekst, hoe langer je je manuscript weg moet leggen. Een vuistregel: een gedicht een week, een verhaal een maand, een roman drie tot vier maanden. Doe tussendoor iets volstrekt anders.
- Print je tekst uit alsof het een boek is. Hoe fraaier het paginabeeld, hoe meer je het zult lezen als lezer, niet als schrijver.
- Lees je tekst de eerste keer zonder daarbij aantekeningen te maken. Verbeter ook zeker de tik- en spelfouten niet, dat is voor een andere fase en zou je nu alleen maar afleiden.
- Beschrijf na je eerste lezing in algemene zin, als lezer, wat je leeservaring was. Wat raakte je, wat ging goed, waar haperde de tekst? Welke delen sleepten je mee, waar had je het gevoel dat het verhaal inzakte? Denk nog niet na over de oplossingen, alleen over de problemen. Zet die op papier.
- Print je manuscript nogmaals uit, maar nu volgens de aanwijzingen van de meeste uitgeverijen: brede marges, regelafstand 1,5, minimaal een 12-punts Courier of Times New Roman.
- Lees met je pen in de aanslag en probeer je tekst zo afstandelijk mogelijk te analyseren. Houd daarbij alle facetten tegen het licht, ook keuzes die tijdens het schrijven heel voor de hand liggend leken, en kijk of ze in de praktijk werken. Kijk nog steeds niet naar spel- en tikfouten, maar let bij fictie wel op zaken als het conflict, de ontwikkeling die je personages doormaken, de structuur en het vertelperspectief. Voegt elk hoofdstuk van je non-fictieboek iets toe aan het verhaal als geheel? Maakt je keuze om je hele dichtbundel thematisch op te hangen aan je vroege jeugd in de Achterhoek dit werk juist sterk of zorgt het ervoor dat je telkens teruggrijpt naar dezelfde beelden?
- Vergelijk deze bevindingen met de dingen die je bij de eerste lezing opvielen. Je zult waarschijnlijk merken dat ze veel met elkaar te maken hebben. Dat je verhaal zo traag op gang kwam, kan bijvoorbeeld te maken hebben met je keuze om het in chronologische volgorde te vertellen. Dat je verhaal halverwege

inzakt, heeft misschien wel te maken met het feit dat je daar een aantal scènes hebt laten staan die op zich wel sterk zijn, maar die in feite weinig toevoegen aan wat de lezer al weet.

- Na deze leesrondes heb je hopelijk een duidelijker beeld van wat er schort aan je verhaal, roman of dichtbundel. Nu kun je opnieuw gaan schrijven. Ben je klaar, leg je manuscript dan weer een aantal dagen, weken of maanden weg en begin vervolgens weer met een globale leesronde.
- Ben je na een of meer rondes helemaal tevreden, dan kun je op detailniveau gaan lezen: op alinea- en zinsniveau. Lees je zinnen hardop voor en probeer te achterhalen wat er goed en fout gaat. Lopen je zinnen goed? Klopt het ritme? Welke passages zijn te lang of juist te kort? Maak met een pen in de aanslag aantekeningen bij passages waar je nog eens naar wilt kijken.
- Draai je manuscript na je laatste herschrijfronde nogmaals uit. In deze fase kun je blind zijn geworden voor je eigen foutjes. Wat kan helpen is een heel ander lettertype. Lees deze versie zorgvuldig, zin voor zin, woord voor woord, alsof je het manuscript voor het eerst leest. Check alles (had Roland nou wel blauwe ogen? Kun je rond de kerst wel skiën in Zuid-Afrika?) en sta stil bij elke komma en punt.

Je hebt jezelf dan concrete aanknopingspunten gegeven voor een revisieronde.

Kinderboekenauteur Inge de Bie, die in april 2009 bij The House of Books debuteerde met *Broodje Koosburger* en daarna onder andere *Jess, de boot en de engerd* schreef, had als beginnend auteur bijvoorbeeld moeite met dialogen. ‘Vooral dialogen tussen kinderen onderling vond ik moeilijk; het was lastig om de kinderen allemaal hun eigen stem te geven. Ik ben toen echt gaan oefenen, heb bladzijdes en bladzijdes dialogen geschreven. Telkens vroeg ik me af: waar zit het ’m in? Wat werkt, wat niet? En zo kreeg ik er langzaam maar zeker grip op.’